

GYVIEJI ARCHYVAI

Varėnos krašto heraldika

Varėnos viešojoje bibliotekoje parengta spaudinių paroda, supažindinanti su literatūra apie Varėnos miesto, Senosios Varėnos, Marcinkonių, Merkinės, Perlojos, Valkininkų bei Dzūkijos herbus

Daugelis Lietuvos miestų ir miestelių turi savo herbus, taip pat ir Varėnos miestas bei kai kurios rajono gyvenamosios vietovės. Kada herbai buvo sukurti, kaip atrodo ir ką reiškia jų simbolika? Į šiuos klausimus ir bandoma atsakyti spaudinių parodoje.

Siūloma susipažinti su leidiniu „Lietuvos heraldika“ [D. 1, 1998; D. 2, 2004], kuriame pateikta informacija apie Merkinės, Perlojos, Valkininkų, Varėnos ir Marcinkonių herbus. Parodoje eksponuojama Edmundo Rimšos knyga „Heraldika. Iš praeities į dabartį“. Joje aptariami heraldikos pagrindai, Lietuvos valstybės, miestų ir miestelių herbai ir vėliavos.

Vienas iš Varėnos miesto ir Varėnos rajono savivaldybės heraldikos atributų – Varėnos herbas – buvo aprobuotas Lietuvos heraldikos komisijos 1994 m. lapkričio 24 d., o Lietuvos Respublikos Prezidento patvirtintas 1995 m. sausio 12 d. Herbo etaloną parengė dailininkas Kęstutis Gvalda. Herbe pavaizduota mėlyname lauke bitė virš šešių viržių žiedų simbolizuoja senas šio krašto bitininkystės

tradicijas, darbštumą. Parodoje – Irenos Leonavičiūtės publikacija „Bitė: darbštumas, turtingumas, išikimybė...“, pasakojanti apie iškilmingą Varėnos miesto vėliavos ir herbo įteisinimą ir pašventinimą (Merkių kraštas. – 1995, vas. 22, p. 1-2).

Senosios Varėnos herbą Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė patvirtino 2013 m. balandžio 10 d. dekretu. Šį herbą sukūrė heraldikos specialistas, dailininkas Arvydas Každailis. Herbe ir vėliavoje pavaizduotas sidabrinis kunigaikščio Vytauto medžioklės ragas, aukso spalvos heraldinės gegnės raudoname fone. Senosios Varėnos herbas ir vėliava visuomenei buvo pristatyti ir pašventinti 2013 m. birželio 23 d. Senosios Varėnos Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčioje. Apie šias iškilmes savo straipsniuose rašė Rūta Averkienė: „Senoji Varėna šventė 600 metų jubiliejus iškilmes“ (Alytaus naujienos. – 2013, birž. 27, p. 19), „600 metų jubiliejus: Senoji Varėna“ (XXI amžius. – 2013, liep. 19, p. 10).

Perlojai laisvojo miesto tei-

ses ir herbą – „stovintis stumbras su kryžiumi tarp ragų“ – 1792 m. balandžio 26 d. suteikė Lietuvos ir Lenkijos valdovas Stanislovas Augustas. Tačiau po mėnesio savivalda buvo panaikinta, herbas užmirštas. Perlojos miesto istorinis herbas atkurtas po 200 metų, pasinaudojus 1792 m. privilegijos duomenimis. Jį Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas patvirtino 1993 m. sausio 28 d.

Merkinėi Magdeburgo teisės ir herbą – „vienaragis“ – 1569 m. gruodžio 7 d. suteikė Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Augustas. Toks herbas naudotas iki XVIII a. pabaigos, po to ilgam užmirštas. Atkuriant miesto herbą, buvo naudotasi herbiniais antspaudais ir rotušės varpo ikonografija. Jo etaloną, remdamasis surinkta istorine ikonografine medžiaga, padarė dailininkas Arvydas Každailis. Heraldikos komisija jį aprobavo 1996 m. sausio 25 d. Atkurtą Merkinės herbą Lietuvos Respublikos Prezidentas patvirtino 1996 m. vasario 20 d. dekretu. Tų pačių metų

liepos 6-ąją – Valstybės dieną – vėliavą ir herbą Merkinės Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje pašventino Kaišiadorių vyskupijos vyskupas Juozapas Matulaitis. (Sereičkaitė, Marija, Ten, kur sraunus Merkys teka... – Iliustr. // Merkių kraštas. – 1996, liep. 13, p. 1-2).

Dailininko Arvydo Každailio sukurtą Marcinkonių herbą Lietuvos heraldikos komisija aprobavo 2004 m. gegužės 6 d., o Lietuvos Respublikos Prezidentas dekretu patvirtino 2004 m. birželio 1d. Marcinkonių herbe – skydo raudonoje galvoje įdėti penki auksiniai dvigubiniai kryžiai, kurie primena vietos gyventojų pasipriešinimą okupacinei lenkų valdžiai. Apačioje, sidabriniame lauke, vaizduojamos trys juodos vilkų galvos. Jie simbolizuoja ne tik Marcinkonių apylinkių gyvūniją, bet ir tai, kad šį kaimą supa dideli miškai.

Valkininkams laisvojo miesto teisės ir herbą – heraldišką liūtą raudoname fone, po karaliaus vainiku – suteikė Lenkijos karalius ir Lietuvos Didysis kunigaikštis Stanislovas Augustas Poniatovskis 1792 m. birželio 26 d. Miestui suteiktas auksinis liūtas reiškia jėgą, išmintį, išdidumą ir kilnumą. Tai buvo 74-asis ir paskutinis Lietuvos miestas, kuris gavo tokias tei-

ses. Dar tais pačiais metais jos buvo panaikintos, kai nugalėjo Rusijos imperijos kariuomenės palaikomi Targovicos konfederatai. Oficialiai Valkininkų istorinis herbas buvo atkurtas po 200 metų. Jo etaloną, remdamasi privilegijos originalo ir Lietuvos Metricos dailininkė Taida Balčiūnaitė. Jį Lietuvos heraldikos komisija aprobavo 1993 m. vasario 11 d., o 1993 m. kovo 30 d. savo dekretu patvirtino Lietuvos Respublikos Prezidentas. Valkininkų miestelio herbas ir vėliava buvo pašventinti 1995 m. lapkričio 26 d. Valkininkų bažnyčioje (Leonavičiūtė, Irena, Liūtas – ne tik galybė, bet ir karališkoji išmintis. – Iliustr. // Merkių kraštas. – 1995, gruod. 2, p. 1-3).

Lietuvos heraldikos komisija 2003 m. vasario 25 d. suderino Dzūkijos didžiojo ir mažojo herbų bei herbinėjų vėliavų projektus. Mažojo herbo mėlyname lauke (skyde) vaizduojamas sidabrinis šarvuotas karys, laikantis dešinėje rankoje auksinę alebardą ant sidabrinio koto, o kaire ranka atsiremęs į sidabrinį baltišką skydą su paauksuotu viršutiniu apvadu ir paauksuotu apatiniu apvadu. Didžiajame herbe mažąjį herbą ant sijos laiko dvi atgal atsigrėžusios sidabrinės lūšys su auksiniais nagais ir liežu-

viais. Ant sijos kabo sidabrinis kaspinas su mėlynu raiščiu deriniu: „Ex gente bellicosissima populis laboriosus“ (Iš karingiausios genties darbštūs žmonės). Varėniško Seimo nario Gedimino Jakavonio iniciatyva Dzūkijos herbą sukūrė heraldikos specialistas Arvydas Každailis (Baginskaitė, Sonata, Kad dzūkai didžiuotųsi esą dzūkais. – Iliustr. // Giružis. – 2004, rugpj. 27, p. 1-2).

Dzūkijos krašto vėliava pirmą kartą buvo iškelta Merkinėje 2003 metais vykusiame Antrajame Dzūkijos kultūros kongrese, Dainavos krašto 750 metų jubiliejus paminėjime. Ši vėliava pirmą kartą tarp miestų ir miestelių vėliavų iškiliai plazdėjo Lietuvos Respublikos Prezidento Jo Ekselencijos Valdo Adamkaus inauguracijos iškilmėse Vilniuje (2004 m.).

Parodos medžiagą papildė Varėnos rajono savivaldybės tarybos sprendimas „Varėnos rajono savivaldybės herbo ir Varėnos rajono savivaldybės gyvenamųjų vietovių herbų naudojimo tvarka“, straipsnių kopijos bei literatūros sąrašas apie Varėnos krašto heraldiką.

Elena GLAVICKIENĖ
Varėnos viešosios bibliotekos Bibliografijos, informacijos ir kraštotyros skyriaus vedėja

Varėnos rajonas „Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“

Yra knygų, kurias skaitytojai pasirenka pagal skonį, amžių ar profesiją. Yra ir tokių, kurios tinka beveik visiems skaitytojams slauksniams. Nesuklysiu pasakiusi, kad prie tokių priklauso ir Mokslų ir enciklopedijų leidyklos nuo 2001 m. iki 2015 m. leista Visuotinė lietuvių enciklopedija. Tai originalus mokslinis informacinis leidinys, pateikiantis susistemintą informaciją apie pasaulį ir Lietuvą, visatą ir Žemę, pasaulio ir civilizacijos istoriją, visų žemynų tautas ir jų kultūrą, mokslą, ekonomiką, pasaulio religijas, humanistines ir krikščioniškas vertybes. Enciklopedija yra vertingas informacijos šaltinis – ją malonu atsiversti tiesiog šiaip, akiračiui praplėsti.

Visuotinė lietuvių enciklopedija – kraštotyrinės informacijos turintis dokumentas. Kadangi Varėnos viešosios bibliotekos Kraštotyros fonde kaupiami leidiniai apie Varėnos rajoną, todėl čia vietą surado ir visi 25 Visuotinės lietuvių enciklopedijos tomai. Mes, bibliotekininkės, peržiūrėjome visus enciklopedijos tomus ir domėjomės, kokios žinios apie Varėnos rajoną pateko į Visuotinę lietuvių enciklopediją.

Šiandien jau daug mažiau žmonių informacijos ieško enciklopedijose ar žinyuose, todėl ir aptariamoji enciklopedija nesulaukia daug skaitytojų. Kai reikia kažką sužinoti, tai dažniausiai griebiamas kompiuteris. Interne-

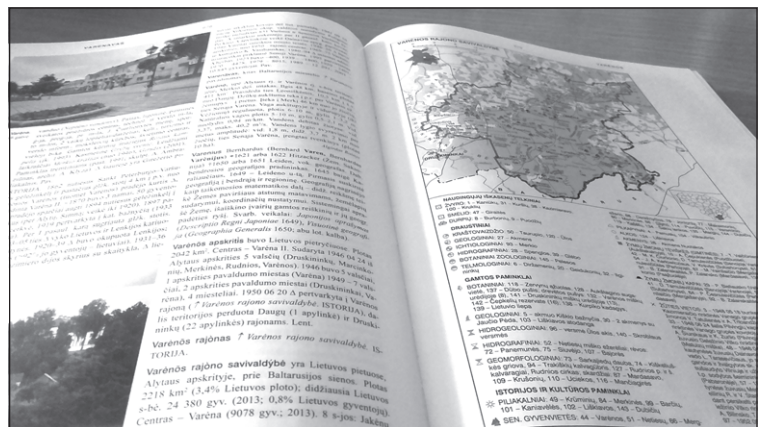
tas platus ir didelis, jame yra tikrai gausus kiekis informacijos. Tačiau kai reikia surasti kažkokią konkrečią ar labai specifinę informaciją, tokiu atveju enciklopedijos mums padeda greičiau ir patikimiau ją surasti. Tačiau straipsnio tikslas – supažindinti, kiek ir kokios informacijos apie Varėnos kraštą rasime atsivertę Visuotinės lietuvių enciklopedijos tomus.

Varėnos rajono savivaldybė XXIV enciklopedijos tome. Varėnos rajono savivaldybė apibūdinta kaip didžiausia savivaldybė Lietuvoje. Yra Varėnos rajono žemėlapis, informuojantis apie naudingųjų iškasenų telkinius, gamtos, istorijos ir kultūros paminklus, atmintinas vietas, atminimo, dailės paminklus. Tekste pateikiamos žinios apie Varėnos istoriją, ekonomiką. Enciklopedijoje aprašytos Lietuvos gyvenvietės, turinčios daugiau kaip 300 gyventojų. Visuotinė lietuvių enciklopedija skelbia, kad Varėnos rajone yra 320 kaimų ir du miesteliai – Merkinė, Valkininkai. Į enciklopediją pateko abu miesteliai ir šie Varėnos rajono kaimai: Čižiūnai, Dargužiai, Dubičiai, Dubininkas, Kabeliai, Kaniava, Kašėtos, Kriviliai, Daržininkai, Lynežeris, Liškiava, Marcinkonys, Matuišis, Musteika, Nedzingė, Perloja, Pirčiupiai, Senoji Varėna, Subartonys, Vydeniai, Vilkiautinis, Zervynos, Žiliniai. Per pastaruosius 20 me-

tų gyventojų skaičius kaimuose sumažėjo, galbūt todėl į enciklopediją neįtraukti šie kaimai, randami keturtoje Tarybų Lietuvos enciklopedijoje arba Bostono lietuvių enciklopedijoje: Akmuo, Barčiai, Barteliai, Čebatoriai, Daržininkai, Gudakiemis, Jakėnai, Jonionys, Mergežeris, Panara, Rudnia ir kt.

Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje pateikiamos Lietuvos habilituotų mokslų daktarų ir profesorių, lietuvių, pasaulio ir Europos čempionų, rekordininkų biografijos. Į enciklopediją pateko per 70 pasižymėjusių Varėnos krašto žmonių. Tai visiems gerai žinomi: dirigentas Petras Bingelis, akademikas Pranas Buckus, dailininkas ir kompozitorius Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, dramaturgas, istorijos ir literatūros kritikė Petronėlė Česnulevičiūtė, profesorius Jonas Grigas, gamtos mokslų daktaras Vincentas Korutis, poetas Antanas Kalanavičius, rašytojas Vincas Krėvė, geologas Petras Lapinskas, aktorė Marija Leikauskaitė, režisierė Dalia Tamulevičiūtė, kompozitorius Vladas Švedas ir daugelis kitų. Tačiau kai kurių kraštiečių vardų, įtrauktų į ankstesnių laidų enciklopedijas, pasigedome. Nepateko kunigas, tautosakos rinkėjas ir skelbėjas Juozas Čaplikas. Kunigo Juozo Čapliko (slapyvardžiu Šimtakojis) knyga „Trakiečių dūkų dainos“ įe-

jo į lietuvių folkloristikos istoriją kaip pirmasis spausdintas dūkų liaudies dainų tekstų rinkinys. Jo pavardę randame Bostono Lietuvių Enciklopedijoje, Lietuviškoje Enciklopedijoje (prieškarinėje). Nepateko ir bene garsiausias marcinkoniškis – kunigas Vladas Jazukevičius. Jo pavardę randame daugelyje publikacijų, susijusių su Vilniaus lietuvių veikla. Apie jį rašoma Lietuviškoje Enciklopedijoje (prieškarinėje), Bostono Lietuvių Enciklopedijoje. Užmirštas paminėti poetas Bronius Mackevičius, taip pat – žurnalistas Vincas Uždavinys, rašytoja Ona Balčiūnienė – Tamulevičiūtė, profesorius Petras Čyras, rašytojas Balys Gražulis ir kt.

Aprašytas Dzūkijos nacionalinis parkas, Čepkelių raistas, Čepkelių rezervatas, Ūlos draustinis, Merkinės piliakalnis, Dubičių piliakalnis ir senovės gyvenvietės.

2015 m. buvo išleistas Visuotinės lietuvių enciklopedijos Papildymų tomas (Papildymai A-Z). Šiame tome pateikiami nauji straipsniai, klaidų atitaisymai. Papildymuose rasime ir kraštotyrinės medžiagos: straipsnių apie Dainavos lygumą, Naujuosius Valkininkus. Šiame tome aprašomi ir šie mūsų kraštiečiai: ekonomistas Jonas Čaplikas, Lietuvos partizanų Dzūkijoje vienas iš vadų Jonas Jakubavičius (slap. Rugs), politologas Algis Junėvičius, Lietuvos partizanų Dzūkijoje vienas iš vadų Bernardas Navickas, vaikų chirologas Kęstutis Trainavičius, žurnalistas Jonas Vėlyvis, Lietuvos kariuomenės karininkas Algimantas Vyšniauskas.

Trumpai (gal ir ne viską

tiksliai) apžvelgiau kraštotyrinę medžiagą „Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“ (t. 1-25 ir Papildymai A-Z). Sunku išvardinti viską. Apmaudu, kad ne visi žymūs kraštiečiai į ją pateko, neaprašyti visi kaimai ir kt. Galima padaryti išvadą, kad patiems varėniškiams reikia rūpintis savo vertybėmis, dokumentuojant jas kraštotyros darbuose, kartotekose. Todėl dar kartą noriu priminti, kad Varėnos viešosios bibliotekos Kraštotyros skyriuje yra kaupiami bibliografiniai įrašai, kopijos, leidiniai apie Varėnos rajoną gamtą, istoriją, papročius, meną, lankytnas vietas, žymius kraštiečius. Nemažiau vertės turi ir bibliotekininkų parengti kraštotyros darbai, bibliografijos. Surinkti duomenys populiarinami: rengiamos ekspozicijos, skelbiami straipsniai.

Laimutė CIBULSKIENĖ
Varėnos viešosios bibliotekos bibliografe